

**A MAGYAR BIOLÓGIAI TÁRSASÁG
EMBERTANI SZAKOSZTÁLYÁNAK MŰKÖDÉSE
A 2021. ÉVBEN**

400. szakülés, 2021. október 15-én

Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztály új Elnökének és Titkárának megválasztása.

Farkas L. Gyula (Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged): *Tisztelgés Kósa Ferenc egyetemi tanár életpályája előtt.*

Farkas L. Gyula¹, Pálfi György¹, Molnár Erika¹, Vellainé Takács Krisztina², Zsákai Annamária², Pap Ildikó³ (¹Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged, ²Eötvös Loránd Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Budapest, ³Magyar Természettudományi Múzeum, Embertani Tár, Budapest): *Marcsik Antónia és Gyenis Gyula 80., Joubert Kálmán 75., Nyilas Károly 75., Pap Ildikó és Szathmáry László 70. születésnapjára köszöntése.*

Joubert Kálmán¹, Zsákai Annamária² (¹Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, ²Eötvös Loránd Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Budapest): *Egy régen várt, online elérhető módszertani segédanyag a gyermekorvosok és védőnők számára – A KidLongi - ONV 2 szoftver.*

Balázs János^{1,2}, Rózsa Zoltán³ (¹Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged, ²Szegei Tudományegyetem, Élettani, Szervezettani és Idegtudományi Tanszék, Szeged, ³Nagy Gyula területi Múzeum, Orosháza): *Az orosházi Árpád-kori muszlim temető kutatásának első 15 éve.*

Pálfi György¹, Bertók Gábor^{2,3} (¹Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged, ²Janus Pannonius Múzeum, Pécs, ³Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest): *A mohácsi III. sz. tömegsír régészeti és antropológiai feltárása.*

Kustár Ágnes (Magyar Természettudományi Múzeum, Embertani Tár, Budapest): *A tuzséri honfoglalás kori férfi arcreekonstrukciója.*

Gémes Anett¹, Mester Edit², Dani János³, Szeverényi Vajk³, Kiss Viktória⁴, Kulcsár Gabriella⁴, Szeniczey Tamás^{1,5}, Hajdu Tamás^{1,5} (¹Eötvös Loránd Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Budapest, ²Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred, ³Déri Múzeum, Debrecen, ⁴Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, Budapest, ⁵Magyar Természettudományi Múzeum, Embertani Tár, Budapest): *Régi csontok – új lehetőségek. Települési gödrök embertani leletei Tiszafüred-Majoros halom középső bronzkori lelőhelyről.*

Bereczki Zsolt¹, Király Kitty¹, Paja László¹, Madácsy Tamara², Sóskuti Kornél³ (¹Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged, ²Szegei Tudományegyetem, I. sz. Belgyógyászati Klinika, Szeged, ³Várkapitányság, Budapest): *Szarmata sebészeti trepanációk a Kárpát-medencében.*

Farkas L. Gyula (Szegei Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged): *A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztály 400. szakülésének története.*

* * *

A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya a 2021. október 15-i 400. szakülésén az elnök és a titkár visszalépése miatt rendkívüli választást tartott a megüresedett vezetőségi pozíciók betöltésére. Az ülésen jelenlévő szakosztályi tagok döntése alapján Pap Ildikó tölti be az elnöki tisztelet, míg Bereczki Zsolt a szakosztályunk új titkára a következő elnökségi választásig.

Zsákai Annamária

Dr. Erdei Anna immunológus, az MTA rendes tagja, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Biológiai Intézete Immunológiai Tanszékének egyetemi tanára, az Antropológiai Osztályközi Tudományos Bizottság tagja a Magyar Érdemrend Középkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült 2019. augusztus 20-án. Gratulálunk a kitüntetettnek!

Pap Ildikó

* * *

Dr. Pálfi György, a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Embertani Tanszékének tanszékvezető docense 2021. augusztus 20-án a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben részesült. Gratulálunk a kitüntetettnek!

Pap Ildikó

* * *

A Magyar Biológiai Társaság 2021. évi Gelei József életműdíját Dr. Darvay Sarolta kapta. Dr. Darvay Sarolta oktató és kutató tevékenysége elsősorban a csecsemő- és kisgyermeknevelés területére irányul. Munkásságának 40 éve alatt számos munkahelyén bizonyította rátermettségét, magasszínvonalú oktatói és kutatói kvalitását. Tehetségével, munkabíráásával, a feladatokhoz és emberekhez való empatikus hozzáállásával, ugyanakkor széleskörű szakmai tapasztalatainak átadásával mindenhol kivívta a kollégák, hallgatók és vezetők elismerését. A tudományos közéletben is aktívan vett és vesz részt, a Magyar Biológiai Társaságnak nem csak nagyon régóta tagja, hanem vezetőségi tagként, alelnökként is számtalan alkalommal bizonyította elkötelezettségét a Társaság által képviselt értékek mellett. Ezúton szeretnénk gratulálni Dr. Darvay Saroltának a díj elnyeréséhez!

Farkas Gyula

AZ MTA BIOLÓGIAI OSZTÁLY ANTROPOLÓGIAI OSZTÁLYKÖZI TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁGÁNAK ÖSSZEFOGLALÓJA AZ ELMÚLT 30 ÉV LEGFONTOSABB SZAKTERÜLETI EREDMÉNYEIRŐL

A Magyar Tudományos Akadémia 2019. májusi, 191. Közgyűlése fogadta el, hogy az Akadémia egy összefoglaló kiadvány formájában járuljon hozzá az 1989. évi rendszerváltás 30. évfordulójának ünnepléséhez (1/2019. (V.6.) számú kgy-i határozat).

Az MTA Biológiai Tudományok Osztályán a tudományos és osztályközi tudományos bizottságok állították össze az elmúlt 30 év legfontosabb eredményeit tartalmazó szakterületi összefoglalókat, melyek megtekinthetők az osztály honlapján.

A dokumentumot a MTA Biológiai Osztály 2020. november 10-i ülésén mutattuk be. Lénárd László akadémikus osztályelnök megköszönte az összefoglaló ismertetését és kiemelte a tudományág jelentőségét, sokszínűségét.

„A magyar tudományos kutatás kiemelkedő eredményei a rendszerváltástól napjainkig (1989-2019)” című MTA kiadvány a Biológiai Tudományok Osztálya tudományos és osztályközi tudományos bizottságainak szakterületi összefoglalói az <https://mta.hu/viii-osztaly/a-magyar-tudomanyos-kutatas-kiemelkedo-eredmenyei-a-rendszervaltastol-napjainkig-1989-2019-111063> linken tekinthetők meg.

A hazai biológiai antropológiai kutatások az utóbbi 3 évtizedben fokozottan interdiszciplinárisá váltak, és egyre inkább hazai és/vagy nemzetközi együttműködésben, számos intézmény, kutatócsoport szakembereit összefogva valósultak meg.

A Kárpát-medencében élt népeiségek történeti embertani és paleopatológiai kutatásai alapvetően három intézményhez köthetők: a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára (MTM ET), a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Embertani Tanszéke (SZTE ET) és az ELTE Természettudományi Kar Embertani Tanszéke (ELTE ET, DTE EÁHT, ECS). Az archeogenetikai kutatások az Eötvös Loránd Kutatói Hálózat BTK Régészeti Intézetében (ELKH BTK RI; korábban MTA BTK Régészeti Intézet, ill. MTA Régészeti Intézete) Archeogenetikai Kutatócsoportja, és a SZTE Archeogenetikai Kutatócsoportjában folynak (SZTE AGK: az SZTE ET és az SZTE Genetika Tanszék együttműködésében 2012-ben létrejött kutatócsoport).

Intézményeken átívelő, jelenleg is folyó közös kutatások

Az „Árpád-kori magyarság embertana és genetikája” című, az EMMI által koordinált, az MTM ET, az SZTE ET és AGK, és az ELKH BTK RI együttműködésén alapuló, antropológiai és archeogenetikai részletekből álló projekt 2018-ban indult. A Kárpát-medence népességének átfogó antropológiai és genetikai vizsgálata a jelenleg ismert legmodernebb természettudományi módszerekkel napjainkban is zajlik, elsődlegesen a 8–13. századi népesség elemzésével. Célja a népességtörténeti-történeti szempontból kiemelt fontosságú régiók embertani anyagának komplex oszteoarcheológiai és összehasonlító genetikai vizsgálata.

A „HistoGenes” – Az „Integrating genetic, archaeological and historical perspectives on Eastern Central Europe, 400–900 AD (HistoGenes)” című (ERC, Synergy Grant) projekt célja Kelet-Közép-Európa népességtörténetének mélyebb megismerése a Római Birodalom bukása után, a nagy népvándorlások és a kora középkori politikai és kulturális változások időszakában. A projekt az ELTE Régészettudományi Intézete vezetésével az ELKH BTK RI, az ELTE ET, a MNM, a SZTE ET és a MTM ET kutatói részvételével zajlik.

Történelmi személyek azonosítása, ereklyék és tömegsírok emberi maradványainak vizsgálata

A székesfehérvári királyi bazilika embertani leletei. A teljes embertani leletanyag feldolgozása megtörtént. A kutatás eredményeit a 2008-ban megjelent monográfia adja közre (Éry Kinga szerk). 2020-ban indult egy újabb archeogenetikai-antropológiai kutatási projekt az SZTE AGK és SZTE ET részvételével.

A Szent László koponyaereklye. A 2011-ben rövid időre felnyitott Szent László hermában rejtő koponyaereklye átfogó tudományos vizsgálata. A „Szent Király, lovagkirály – A Szent László-herma és koponyaereklye vizsgálata” c. könyv megjelentetése (SZTE ET, MTM ET és más intézmények).

Szent Asztrik csontváz-maradványainak vizsgálati eredményei igazolták, hogy a kalocsai székesegyház altemplomában feltárt csontváz-lelet azonos Kalocsa első érsekének, Szent István számára koronát hozó Asztrik földi maradványaival. (SZTE ET, MTM ET és más intézmények). Széchenyi Pál kalocsai érsek múmiájának vizsgálata megállapította, hogy a testet mesterségesen mumifikálták. (SZTE ET, MTM ET).

Az ungvári görög-katolikus templom kriptájából feltárt, később boldoggá avatott vértanú-mártír, *Romzsa Tódor* (MTM ET), valamint az első világháborús hős parancsnok, *Diendorfer Miksa tábornok* (SZTE ET és más intézmények) azonosítása.

„*Petőfi*” kutatás – *A barguzini csontváz.* A szibériai Barguzinban 1989-ben fellelt és a kutatásban résztvevők által Petőfinek tulajdonított csontvázzal a vizsgálatot végző, a MTA által felkért antropológus és igazságügyi szakértő kutatók megállapították, hogy nincs bizonyíték arra, hogy az Petőfi Sándor maradványa lenne. A történeti adatok, a régészeti érvelés, az abszolút kormeghatározás is cáfolták a feltárók álláspontját (Kovács L. 1992: Nem Petőfi! – Tanulmányok az MTA természettudományi szakértői bizottsága tagjai és felkért szakértők tollából.)

A közelmúlt politikai áldozatainak exhumálása és azonosítása. A Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézet (BIOSZI) által létrehozott szakértői csoport 1989-ben kezdte meg a 298-as

és a 301-es parcellába temetettek igazságügyi exhumálását és személyazonosítását. A második exhumálás 1990 tavaszán zajlott (Susa Éva és munkacsoportja, ISZKI).

A mohácsi csatában elhunytak maradványainak exhumálása és biológiai rekonstrukciója 2020-ban kezdődött meg, és napjainkban is tart (SZTE ET, MTM ET).

Intézményi embertani kutatások

ELTE Embertani Tanszék. A tanszék történeti embertani kutatócsoportjának érdeklődési köre leginkább két területre fókuszál. Egyrészt a Kárpát-medence népességtörténeti kérdéseinek kutatására (elsősorban az őskori és népvándorlás kori népségek eredetének és továbbélésének kérdéseire), valamint a daganatos és fertőző megbetegedések Kárpát-medencei megjelenésére és elterjedésére vonatkozó vizsgálatokra. Az élő népesség (a gyermekek növekedési és szexuális érési mintázata, a környezeti tényezők hatásának elemzése, a fiatal felnőttek /egyetemisták és sorkatonák/, felnőttek és idős emberek testszerkezeti vizsgálatai, egészségmagatartási tényezők) vizsgálatán kívül a tanszék kutatásai körébe tartozik a tumor szupresszor és metasztázis inhibitor gének biológiai funkciójának vizsgálata genetikai modell, tumorsejtvonalak és humán szérum minták felhasználásával. <https://anthropology.elte.hu>

Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszék. A specifikus fertőző megbetegedések múltjának kutatása a humán osteoarcheológia egyik legdinamikusabban fejlődő területe. A fertőző megbetegedések (tbc, szifilisz, lepra) kimutatása, peleoepidemiológiai, paleomikrobiológiai, evolúciós szempontú elemzése. A tuberkulózis evolúciójával kapcsolatos eredményeket nemzetközi szerkesztésű tanulmánykötetek adják közre (Pálfi és mtsai (szerk.), 1999, 2015). Új, komplex paleoonkológiai vizsgálati metodika bevezetése és a rosszindulatú daganatok több mint 5 ezer lelet vizsgálatára alapozott magyarországi paleoepidemiológiai rekonstrukciója.

Aktivitás-indukálta csontvázváltozások, mesterséges koponya-modifikációk, paleo-traumatológia.

Debreceni Tudományegyetem Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék Embertani Csoportja (DTE EÁHT, ECS) elsősorban az Alföld 10–11. századi népességét kutatta, megkülönböztetett hangsúllyal a honfoglalás kori népségekre. 2012-ben a debreceni antropológia/humánbiológia megszűnt létezni.

Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára. A Kárpát-medencében élt történeti népségek biológiai rekonstrukciója (az őskortól az újkorig). A plasztikus arckonstrukció módszere. http://www.nhmus.hu/hu/gyujtemenyek/embertani_tar

A Váci Fehérek templomából feltárt múmialelet-együttes multidiszciplináris kutatása negyed évszázada folyik hazai és nemzetközi együttműködés keretében.

Élő népségek kutatása

Az élő népségek vizsgálata keretében a környezeti tényezők és a testi fejlettség közötti kapcsolatot kutatják, vizsgálják a gyermekek és ifjak szomatikus érettségi állapotát. A gyermekek növekedési és szexuális érési mintázata térbeli és időbeli variációinak vizsgálatai regionális és országos növekedésvizsgálatok, környezeti tényezők hatásának elemzése. Öregedésvizsgálatok. A krónikus beteg, ill. fogyatékos gyermekek testfejlettségi vizsgálatai. Dermatogliffiai vizsgálatok. Lateralitás-vizsgálatok. (ELTE ET, DTE EÁHT ECS, SZTE ET, Szombathelyi Tanárképző Főiskola, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Gyógypedagógiai Kórtani Tanszéke, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Klinikai Pszichológia és Addiktológia Tanszéke, ELTE Savaria Egyetemi Központja /korábban Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola/, ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Természettudományi Tanszéke, Központi Statisztikai Hivatal Népségtudományi Kutatóintézete, Nyíregyházi Egyetem Biológia Intézeti Tanszéke /korábban Bessenyei György Tanárképző Főiskola Állattani Tanszéke/). A kóros elhízottság (obesitas) antropometriai módszertani kutatásai az ELTE ET és SZTE ET műhelyeiben zajlanak.

A sportantropológiai kutatások: a testszerkezeti, élettani mutatók sportági eredményességre gyakorolt hatásának vizsgálatai (Testnevelési Egyetem Egészségtudományi és Sportorvosi Tanszéke, valamint a Testnevelési Egyetem Sportélettani Kutató Központja /korábban Központi Sportiskola, ill. Nemzeti Utánpótlás-nevelési Intézet/).

Pap Ildikó, Pálfi György, Gyenis Gyula, Hajdu Tamás, Molnár Erika, Farkas Gyula, Szathmáry László és Zsákai Annamária

TARTALOM – CONTENTS

Eredeti közlemények – Original papers

KISS K. – KORITA M. – GYENESEI K. – GÉMES A. – SZENICZEY, T. – HAJDU T.: Jászberény Szent Pál-halom Árpád-kori népességének történeti embertani vizsgálata (11–13. század) – *Anthropological data to the Árpadian Age – Examination of Jászberény Szent Pál-halom (11–13th century)* 3

BALÁZS J.: Az orosházi Árpád-kori muszlim temető kutatásának első 15 éve – *The first 15 years of research of the Árpadian Age Muslim cemetery in Orosháza (Southeast Hungary)* 13

NÉMETH E. – VÍGH J.: Párhuzamok és paradoxonok az uráli nyelvű népek populációgenetikai és nyelvi kapcsolatrendszerének összehasonlítása során – *Parallels and paradoxes after comparing the genetic and linguistic relationship of Uralic languages and Uralic speaking populations* 21

B. ZSOFFAY K. – DANCS G. – VENYINGI B. – DARVAY S. – NAGY M. – BALLA I. – MATEJOVIČOVÁ B. – VITÁLYOS G. Á.: Szlovákiai egyetemi hallgatóknak szubjektív és objektív egészségi állapotának kapcsolata – *The relationship between the subjective and objective health status of Slovakian female university students* 57

ANNÁR D. – FEHÉR V. P. – INCE S. – MADARASI A. – MUZSNAI Á. – KÉKESI A. – ZSÁKAI A.: A citológiai öregedés életkori mintázatának és szekuláris trendjének vizsgálata felnőtt nők körében – *The investigation of the age pattern and secular trend in cytological ageing among adult women* 69

PhD tézisek – PhD theses

SZIKOSSY I.: Sebészeti beavatkozások nyomai A XVIII. századi váci múmiákon – *Traces of surgical interventions on the 18th-century mummies discovered in Vác, Hungary* 77

TIHANYI B.: 10. századi fegyveresek aktivitás okozta szeletális elváltozásainak összehasonlító vizsgálata – a fegyvermelléklet-adás szokásának bioarchaeológiai megközelítése – *Comparative analysis of the activity-related skeletal changes of individuals buried with weapons in the 10th century CE – bioarchaeological aspects of the weapon-related burial customs* 91

Kutatási tudósítások – Research reports

PÁLFI GY.: Komoly kihívás a szegedi antropológia számára: a mohácsi terepantropológiai projekt – *Challenge for the Szeged biological anthropology: the Mohács field anthropology project* 103

LÍBOR CS.: A Szent István Király Múzeum antropológiai gyűjteményének múltja, jelene és jövője röviden – *The Anthropological Collection of the Szent István Museum: past, present and future* 119

Kutatásmódszertan – Research methodology

JOUBERT K. – ZSÁKAI A.: Egy régen várt, online elérhető módszertani segédeszköz a gyermekorvosok és védőnők számára – a „KidLongi - ONV2” szoftver – <i>A long-awaited, online methodological tool for paediatricians and nurses – The KidLongi - ONV2 software</i>	123
---	-----

Köszöntések – Salutations

PÁLFI GY.: Pap Ildikó köszöntése – <i>Salutation to Prof. Ildikó Pap</i>	127
ZSÁKAI A.: Joubert Kálmán köszöntése – <i>Salutation to Prof. Kálmán Joubert</i>	131
FARKAS L. GY.: Nyilas Károly köszöntése – <i>Salutation to Prof. Károly Nyilas</i>	133
PAP I.: Szathmáry László köszöntése – <i>Salutation to Prof. László Szathmáry</i>	135

Hírek – News	139
---------------------	-----